

Terezija HORVAT

O pavlinima u Hrvatskoj i pavlinskom slikaru Ivanu Krstitelju Rangeru

Zašto smo ovaj tekst posvetili pavlinima i Ivanu Rangeru? Zato što ćemo uskoro obilježiti 600. obljetnicu dolaska pavlina u Lepoglavu, te što su pavlini djelovali i u Križevcima. Ivan Ranger je svoje slikarsko umijeće započeo također u Križevcima. Još je jedan, dodatni razlog, što je Povijesno društvo posjetilo mnoga mjesta u kojima je Ivan Ranger stvarao i tako imalo povlasticu uživati u njegovom umjetničkom djelu.

Tko su pavlini? Pavlini su katolički crkveni red, isprva pustinjački, a tijekom višestoljetne povijesti usklađivali su svoj život i djelatnost s potrebama vremena, društvenim i povijesnim potrebama naroda među kojima su živjeli te su gradili samostane i crkve, otvarali učilišta, promovali znanost, umjetnost i pridonosili općem napretku i uljudenosti.

U prikazima povijesti reda kaže se da je njihov utemeljitelj sv. Pavao Pustinjak, da je pustinjaka bilo oko Pečuha, u gorju Meček (Mecsek), zatim u gorju oko Zagreba i drugdje, te da su se početkom XIII.st. počeli skupljati u redovničke samostanske zajednice. No, sv. Pavao Pustinjak nije bio formalni utemeljitelj reda, nego je bio uzor u kojega su se ugledali pustinjaci i slijedili ga u načinu života. Kao početak pavlinskog reda uzima se 1215. godina. Te godine su pečujski biskup Bartolomej i ostrogonski kanonik Euzebije ujedinili pustinjake svojih biskupija u red koji je uzeo ime po sv. Pavlu Pustinjaku. Godine 1308. prihvatili su Pravilo sv. Augustina, a papa Ivan XXII. potvrdio je 1319. g. pavlinski red za sve krajeve i na svim područjima gdje je bilo pavlinskih zajednica.

Pavlini su u Hrvatskoj vjerojatno autohtoni hrvatski pustinjaci koji su pristupili pavlinskom redu i počeli graditi redovničke kuće već u prvim godinama pavlinskog zajedništva i to u Remetama i Dubici. Tijekom vremena izgradili su mnogobrojne samostane diljem Hrvatske i uvelike zadužili sveopću kulturu hrvatskog naroda.

Brojni su pavlinski samostani podignuti u XIV. i XV. st. među kojima se ističe Lepoglava pod nazivom Blažene Djevice Marije koji je podigao grof Herman Celjski 1400. god., zatim samostan u Kamenskom čija je utemeljiteljica Katarina Frankopanska. Mnoge pavlinske samostane podigli

su Zrinski i Frankopani na senjskom i krbavskom području, zatim je poznat samostan Sv. Petra u Šumi u Istri i mnogi drugi. U XVI. st. nije na hrvatskom tlu podignut niti jedan pavlinski samostan, a mnogi su oštećeni ili uništeni zbog turskih prodora i osvajanja. Početkom XVII.st. dolazi razdoblje obnove i napretka. U tom stoljeću pavlini imaju istaknute članove kao što su: Šimun Bratulić, Ivan Belostenec, Martin Borković, Gašpar Malečić, Ivan Zoić, Ivan Zakmardi, naš Križevčanin koji je bio protonator hrvatskog kraljevstva i utemeljitelj pavlinskih samostana Bl. Djevice Marije u Olimju 1662. god. i Sv. Ane u Križevcima 1665. godine. U podizanju pavlinskih samostana isticali su se Nikola i Petar Zrinski.

U Hrvatskoj su pavlini stekli velike zasluge za razvitak školstva i odgoj mladeži. U Lepoglavi su 1503.g. otvorili prvu javnu gimnaziju u Hrvatskoj, a 1644.g. otvorili su viši zavod za filozofiju i teologiju, tj. prvo sveučilište koje je imalo pravo podjeljivati akademske titule. Tu su uredili i vrijednu knjižnicu tada najveću u kraljevini. Osim gimnazije u Križevcima koju je osnovao Ivan Zakmardi 1665.g., osnovali su gimnaziju u Senju i preuzeli isusovačke

gimnazije u Požegi i Varaždinu nakon ukinuća isusovačkoga reda 1773. g.

Odlukom cara Josipa II. ukinuti su 1786. crkveni redovi pa tako i pavlinski red. Pavlinski samostani se zatvaraju, među prvima u Istri (Sv. Petar u Šumi), a samostani u Lepoglavi, Remetama, Sveticama i Križevcima bili su namijenjeni novim župama.

Osim zasluga koje su pavlini stekli za školstvo i odgoj mladeži, oni imaju velike zasluge i na polju razvitka arhitekture, slikarstva i kiparstva, teološke, filozofske, povijesne, pravne i medicinske znanosti, jezikoslovlja i raznih obrta. Jedan od najznačajnijih kajkavskih pisanih kulturnih spomenika je Pavlinski zbornik, najstarija rukopisna zbirka crkveno-nabožnih pjesama, evanđelja, molitava i drugih tekstova, a najpoznatiji povjesničar reda je pavlin Nikola Benger, rodom iz Križevaca. Poznato je njegovo djelo o Majci Božjoj Koruškoj u Križevcima, a najopsežnije je djelo o povijesti pavlinskog reda: *Annalium eremi-coenobiticorum ordinis s. Pauli I. Eremitae*, 1742. godine.

Njegova su djela najpotpunija vrela za povijest pavlina i njihovih samostana.

Među najistaknutije slikare pavlinskog reda ubrajamo Ivana Rangera.

Njegovom umjetničkom stvaralaštvu posvetit ćemo više pažnje zbog toga što je on započeo svoj slikarski uspon u Križevcima i što je Povijesno društvo posjetilo neke pavlinske samostane i crkve u kojima je djelovao i stvarao spomenuti slikar i imalo tu čast da se divi njegovoj umjetnosti.

I. Ranger, Sveta Obitelj, kapela Majke Božje Koruške, glavni oltar, Križevci 1730.

IVAN KRSTITELJ RANGER (Rangger), rođen je u Götzensu u Tirolu 1700. g. a umro u Lepoglavi. Kao zrelobarokni slikar koji je spojio tradiciju zavičajnog Tirola s elementima talijanskog i bavarskog iluzionizma, dolazi u Hrvatsku 20-tih godina XVII. stoljeća. Slika u crkvama i kapelama svojega reda u Lepoglavi, Remetama, Štrigovi, Olimju, Ivanu na Gorici, Purgu Lepoglavskoj, radi za franjevce u Krapini i Varaždinu, kao i za svjetovne naruočioce u Belcu, Voći, Višnjici, Kamenici i drugdje. Slikao je ulja na platnu, na dasci, a na glas je došao kao vrhunski slikar zidnih slika. Uspješno je spajao velike zidne kompozicije s arhitekturom i raznoliko riješenim svodovima. Njegovo slikarstvo je tematski raznoliko i teološki utemeljeno. U njegovu slikarstvu nema umjetničkih oscilacija, iako sredinom XVIII. st. unosi u nj ekspresivnost i klasicističku suzdržanost. Rukopis mu je uvijek siguran, a kolorit bujan. Svoj likovni stil prenosio je na bliže suradnike i učenike.

Barokno slikarstvo hrv. pavlina može se vremenski podijeliti u tri razdoblja pri čemu kao graničnici stoje početak i kraj djelovanja Ivana Rangera. Upravo je drugo razdoblje baroknog slikarstva obilježio svojim radom Ivan Ranger, naš najpoznatiji barokni slikar. Doveo je pavlinsko slikarstvo do njegova vrhunca, a

svojim je izrazitim talentom i pedagoškom sposobnošću snažno djelovao na svoje suvremenike i sljedbenike.

Istraživanja bi trebala potvrditi pretpostavku da je Ranger već 1726. g. slikao u Hrvatskoj i to u zavjetnoj kapeli Majke Božje Koruške u Križevcima, a zatim bi bile radne postaje Olimje i Lepoglava. Za sada je sigurno da je prvo njegovo djelo oslikano i očuvano svetište kapele sv. Ivana na Gorici nad Lepoglavom.

Godine 1734. Ranger je primljen u red kao brat laik, čime je službeno preuzeo vodstvo slikarske radionice. Ranger je prije svega poznat kao slikar zidnih slika kojima je ukrasio većinu pavlinskih crkava, samostanskih prostorija i kapela. Njegovo zidno slikarstvo možemo podijeliti u slijedeća vremenska razdoblja:

- 1726. Križevci, zavjetna kapela Majke Božje Koruške-Sveta Obitelj
- 1731. Sveti Ivan na Gorici, svetište kapele
- 1733.-1737. Lepoglava, samostanska crkva Blažene Djevice Marije, freske na pjevalištu
- 1739.-1740. Olimje, samostanska crkva, svetište
- 1740.-1743. Belec, zavjetna crkva Sv. Marije Snježne
- 1742.-1743. Lepoglava, samostanska crkva, svetište-freske
- 1744.-1749. Štrigova, crkva Svetog Jeronima, svetište
- 1745.-1748. Remete, samostanska crkva Majke Božje Remetske
- 1749. Voća, župna crkva Sv. Martina
- 1750. Varaždin, franjevački samostan Purga Lepoglavska, kapela Sv. Jurja.

Osim toga Ranger je vjerojatno slikao u samostanskim crkvama u Svecicama, Krapini i

samostanskoj crkvi Svete Ane u Križevcima.

Najveći dio Rangerovih ikonografskih programa posvećen je Mariji. To je posve razumljivo u crkvama koje su posvećene Bogorodici kao što su samostanske crkve u Lepoglavi, Olimju, Remetama Svete Marije Koruške, Svete Marije Snježne itd. No Marija je u središtu ili je vrlo prisutna i u drugim objektima, npr. u crkvi Svetog Jeronima u Štrigovi, u franjevačkoj ljekarni u Varaždinu i nekim drugim.

Osim spomenutih marijanskih programa Ranger je radio i programe sv. Ivana na Gorici, sv. Stjepana u Belcu, sv. Jeronima u Štrigovi ili sv. Jurja u Purgi Lepoglavskoj gdje je pokazao sve svoje poznavanje suvremenog talijanskog i srednjovjekovnog slikarstva te principe konponiranja i mitoloških alegorija u tumačenju teoloških sadržaja. Baš tu, u kapeli Sv. Jurja, pokazao je Ranger najviše slobode u izražavanju, bez zadanih kalupa i ograničenja. U to su se mogli uvjeriti članovi Povijesnog društva prilikom posjete i razgledavanja spomenute kapele.

Osim zidnih i svodnih fresko slika, očuvano je nešto njegovih tabelarnih slika rađenih za samostane i crkve kao što su Majka Božja Koruška, Remete, Belec, a napose Lepoglava.

Ranger je snažno utjecao na umjetničko obrazovanje i formiranje slikara koji su kao njegovi učenici ili pomoćnici radili na pojedinim objektima sjeverozapadne Hrvatske, a među njima je bilo i svjetovnjaka.

Oni su posredovali u širenju posebnoga pavlinskoga načina slikanja, tzv. "Pavlinske škole".

Nakon Rangerove smrti 1753. godine njegovi učenici nastavljaju putem koji im je on pokazao i slikaju za pavline kao slikari svjetovnjaci.

LITERATURA:

Kultura pavlina u Hrvatskoj, *Muzej za umjetnost i obrt u Zagrebu*, Zagreb, 1989.